

Katarzyna Włodarczyk

DZIAŁALNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTWA PAŃSTWOWE PRACOWNIE KONSERWACJI ZABYTKÓW ODDZIAŁ W OLSZTYNIE W ŚWIETLE ZASOBU ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OLSZTYNIE

Słowa kluczowe:

Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownice Konserwacji Zabytków, Olsztyn, architektura, dokumentacja konserwatorska, dokumentacja techniczna

Schlüsselwörter:

Staatliche Werkstätten für Denkmalpflege, Olsztyn, Architektur, Konservierungsdokumentation, technische Dokumentation

Keywords:

State Studios for Conservation of Cultural Property, Olsztyn, architecture, conservation documentation, technical documentation

Zniszczenia i straty w zabytkach na ziemiach polskich, jakie spowodowała II wojna światowa, unaocznily konieczność podjęcia skutecznych działań w kierunku ich odbudowy i konserwacji. W tym celu na wniosek profesora Jana Zachwatowicza, ówczesnego generalnego konserwatora zabytków, zarządzeniem z dnia 25 sierpnia 1950 roku minister kultury i sztuki powołał do życia Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownice Konserwacji Zabytków (PP PKZ) z siedzibą w Warszawie¹. Na mocy wspomnianego zarządzenia Przedsiębiorstwo mogło tworzyć zakłady, oddziały i pracownie na terenie całego kraju. Przedmiotem działalności Przedsiębiorstwa było wykonywanie robót konserwatorskich, a w szczególności:

- w dziedzinie architektury: sporządzanie dokumentacji technicznej, niezbędnej do konserwacji zabytkowych nieruchomości, parków, ogrodów i najcenniejszych obiektów budownictwa wiejskiego oraz sprawowanie kierownictwa architektoniczno-konserwatorskiego przy realizacji robót;
- w dziedzinie rzeźby: konserwacja zabytkowych rzeźb i zdobnictwa architektonicznego;
- w dziedzinie malarstwa: konserwacja zabytków malarstwa sztalugowego i polichromii;

¹ Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 25 sierpnia 1950 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego, „Monitor Polski” Nr A-111, poz. 1399, s. 897.

- w dziedzinie grafiki: konserwacja zabytków grafiki;
- w dziedzinie sztuki zdobniczej: wykonywanie robót konserwatorskich zabytków sztuki zdobniczej: przedmiotów ruchomych, wyrobów z metali, tkanin itp.

Nadzór państwowy nad Przedsiębiorstwem sprawował minister kultury i sztuki w porozumieniu z ministrem budownictwa. Przy Przedsiębiorstwie powołana została Rada Nadzoru Społecznego, mająca charakter niezależnego organu nadzorczego, kontrolnego i opiniotwórczego. Zasady powoływania i odwoływania jej członków, organizację i sposób wykonywania powierzonych czynności określiło rozporządzenie Rady Ministrów, wydane na podstawie art. 10 dekretu z dnia 3 stycznia 1947 roku o tworzeniu przedsiębiorstw państwowych². Na czele Przedsiębiorstwa stał dyrektor, powoływany i odwoływany przez ministra kultury i sztuki na wniosek dyrektora Głównego Urzędu Konserwatorskiego. Organizatorem i pierwszym dyrektorem PP PKZ został Mieczysław Kuźma³.

Powstanie i działalność PP PKZ umożliwiło kompleksowe podejście do odbudowy i restauracji zabytków⁴. Było też kuźnią wysoko kwalifikowanej kadry konserwatorów. Konieczność podjęcia realizacji dużych prac spowodowała powstanie wielu nowych, specjalistycznych pracowni konserwatorskich, natomiast zapotrzebowanie na badania laboratoryjne, wyprzedzające prace wykonawcze, zaowocowało rozbudową zaplecza badawczego firmy. W kolejnych latach zakres prac Przedsiębiorstwa został rozszerzony o wykonywanie dokumentacji historyczno-konserwatorskiej (od 1952 r.)⁵, realizację prac konserwatorsko-budowlanych (od 1955 r.) oraz archeologiczno-konserwatorskich (od 1967 r.). W 1956 roku powołano do życia Główne Laboratorium PP PKZ w Warszawie pod kierownictwem profesora Bohdana Macroniego, które w styczniu 1968 roku przekształciło się w Laboratorium Naukowo-Badawcze (obecnie funkcjonujące w Toruniu)⁶.

Koncepcja przedsiębiorstwa podejmującego wielokierunkowe zadania konserwatorskie była przełomem w tej dziedzinie i wyzwaniem na skalę światową⁷. Dzięki utworzeniu 20 oddziałów terenowych w największych miastach Polski firma objęła swym działaniem obszar całego kraju. Stan zatrudnienia z ok. 2000 osób w 1960 roku powiększono do ponad 9500 w latach 80., z czego 1/4 stanowili dyplomowani konserwatorzy dzieł sztuki, architekci, historycy sztuki, archeolodzy,

² Dz. U. RP, Nr 8, poz. 42, s. 115.

³ Szerz. J. Chodaczek, *Architekt Mieczysław Kuźma (1907–1983)*, *Ochrona Zabytków*, 1984, nr 37, ss. 59–60.

⁴ J. Zachwatowicz, *O polskiej szkole odbudowy i konserwacji zabytków*, *Ochrona Zabytków*, 1981, nr 1–2, s. 9.

⁵ A. Łotysz, *Pracownie Dokumentacji Naukowo-Historycznej*, *Wiadomości Konserwatorskie*, 2012, t. 31, ss. 144–145.

⁶ P. Rudniewski, *Laboratoria i działalność naukowo-badawcza w PP Pracownie Konserwacji Zabytków*, *Wiadomości Konserwatorskie*, 2012, t. 31, ss. 129–130.

⁷ T. Polak, *Pracownie konserwacji zabytków: kilka danych liczbowych*, *Ochrona Zabytków*, 1968, nr 3, ss. 4–5.

etnografowie, inżynierowie wielu specjalności budownictwa i inni. PP PKZ stały się przedsiębiorstwem interdyscyplinarnym. Na uwagę zasługuje również ścisła współpraca PP PKZ z uczelniami wyższymi, m.in. z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu (Instytut Zabytkoznawstwa i Konserwacji) oraz Instytutem Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie⁸.

Jednym z pierwszych oddziałów Przedsiębiorstwa był powstały w marcu 1951 roku Oddział PP PKZ w Gdańsku⁹. Swoim zasięgiem terytorialnym obejmował obszar północnej Polski od Szczecina po Olsztyn. W ramach tego oddziału działalność prowadziły Pracownia Projektowa, wykonująca projekty zabezpieczające kamienice i budowle gdańskie, oraz Dokumentacji Naukowo-Historycznej, której zadaniem było rozpoznanie zabytków architektury na podstawie źródeł archiwalnych i literatury przedmiotu, a także opracowanie wytycznych dla prac projektowych. Dla sprawnego wykonywania robót budowlano-konserwatorskich w miejscowościach oddalonych od siedziby Oddziału powoływano Kierownictwa Grupy Robót: w Szczecinie i Koszalinie (1958), Toruniu i Elblągu (1959), Malborku (1960) oraz w Słupsku (1977). Kierownictwo elbląskie przeniesiono następnie do Pasłęka, a w 1961 roku do Olsztyna. Od tego czasu placówka w Olsztynie nosiła nazwę PP PKZ Oddział w Gdańsku Zakład w Olsztynie. W skład Zakładu wchodziły:

- Pracownia Projektowa,
- Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki,
- Filia gdańskiej Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej,
- Kierownictwo Grupy Robót Budowlano-Konserwatorskich¹⁰.

Zakład działał na terenie ówczesnego województwa olsztyńskiego i częściowo na terenie województw ościennych (suwalskiego, elbląskiego i ciechanowskiego). Pierwszym kierownikiem został mgr inż. Zdzisław Backiel.

Mimo zniszczeń i strat (głównie w wyniku działań wojennych) na terenie byłego województwa olsztyńskiego zachowała się pokaźna liczba obiektów zabytkowych dokumentujących bogatą historię Warmii i Mazur. Ich różnorodność (tj. zabytki ruchome i nieruchome, układy urbanistyczne zespołów staromiejskich, stanowiska archeologiczne, parki i założenia ogrodowe, miejsca pamięci narodowej) i problem ich ochrony wymogły na władzach Zakładu konieczność zmian organizacyjnych i zatrudnienie specjalistów z poszczególnych branż. Zarządzeniem

⁸ J. Gromnicki, *Dokumentacja konserwatorska Przedsiębiorstwa Państwowego Pracownie Konserwacji Zabytków. Powstanie i stan zasobu, sytuacja aktualna*, Ochrona Zabytków, 1999, nr 4, s. 423.

⁹ Zob. m.in. T. Guć-Jednaszewska, *Przegląd prac konserwatorskich przy najcenniejszych zespołach sztuki gdańskiej*, Ochrona Zabytków, 1993, nr 2, ss. 109–124; J. Friedrich, *Odbudowa Głównego Miasta w Gdańsku w latach 1945–1960*, Gdańsk 2015; M. Gawlicki, *Zabytkowa architektura Gdańska w latach 1945–1951 – kształtowanie koncepcji konserwacji i odbudowy*, Gdańsk 2012; A. Macur, *Gdańsk Kazimierza Macura – z historii konserwacji i odbudowy zabytków w latach 1936–2000*, Gdańsk 2016.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), sygn. 1340/3061, ss. 2–3.

wewnętrznym Nr 1/78 z dnia 27 lutego 1978 roku dyrektor Zakładu inż. Bronisław Paciukanis wprowadził nowy schemat organizacyjny¹¹. Na jego mocy Zakład został podzielony na trzy pracownie:

- Pracownię Projektową,
- Pracownię Konserwacji Dzieł Sztuki,
- Pracownię Dokumentacji Naukowo-Historycznej.
- Pracownia Projektowa pod kierownictwem mgr. inż. Zbigniewa Świackiego została podzielona na następujące zespoły:
- Zespół architektoniczny Nr 1 – kierownik mgr inż. arch. Marek Powązka;
- Zespół architektoniczny Nr 2 – kierownik inż. Mieczysław Jacewicz;
- Zespół architektoniczny Nr 3 – kierownik inż. arch. Joachim Wydorski;
- Zespół rewaloryzacji – kierownik inż. arch. Zbigniew Pochwała;
- Zespół ds. kalkulacji – kalkulatorzy: Józef Czochrach, inż. Zbigniew Błęsiński, mgr inż. Zygmunt Włodzimierz;
- Zespół instalacji sanitarnych – kierownik inż. Jan Mickiewicz;
- Zespół konstrukcyjny – kierownik inż. Zdzisław Backiel;
- Zespół sprawdzający.

Ponadto w skład Pracowni Projektowej wchodził projektant instalacji elektrycznej (mgr inż. Krzysztof Gregorowicz) oraz administracja (samodzielny referent ekonomiczny, operator ksero-techniczny i maszynistka). Do głównych zadań Pracowni Projektowej należało sporządzanie dokumentacji technicznej niezbędnej do konserwacji zabytkowych nieruchomości, parków, ogrodów i najcenniejszych obiektów budownictwa wiejskiego oraz sprawowanie kierownictwa architektoniczno-konserwatorskiego przy realizacji robót.

Drugą pracownią w Zakładzie była Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki, kierowana przez mgr Marię Erdman-Przełomiec. W skład Pracowni wchodziły trzy zespoły:

- Zespół Nr 1 – kierownik mgr Jan Przełomiec,
- Zespół Nr 2 – kierownik mgr Maria Mączkowska,
- Zespół Nr 3 – kierownik mgr Maria Czerwonka.

Skład Pracowni uzupełniała ekonomistka pracowni. Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki zajmowała się głównie konserwacją rzeźb i zdobnictwa architektonicznego, konserwacją zabytków malarstwa sztalugowego i polichromii, jak i wykonywaniem robót konserwatorskich zabytków sztuki zdobniczej.

Ostatnią pracownią w Zakładzie była Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej pod kierownictwem mgr Sławy Mojzych-Rudowskiej. Dzieliła się na dwa zespoły: pierwszy kierowany przez mgr Joannę Tytus-Wańkowską, drugi

¹¹ APO, sygn. 1340/1, ss. 1–3.

nadzorowany przez mgr Wiesławę Chruszczyńską. W Pracowni zatrudniony był także fotograf. Pracownia prowadziła studia historyczne pojedynczych obiektów, zespołów, układów urbanistycznych dzielnic i miast. Zajmowała się ponadto badaniami architektonicznymi oraz inwentaryzacją architektoniczno-konserwatorską obiektów zabytkowych. Do jej zadań należało również sporządzanie dokumentacji z przebiegu prac konserwatorskich.

Obok działalności projektowej przedsiębiorstwo zajmowało się także wykończeniem konserwatorskim. Oddział olsztyński nie posiadał własnej Bazy Produkcyjno-Usługowej, co uniemożliwiało zwiększenie możliwości przerobowych. W tym czasie działalność produkcyjna Zakładu obsługiwana była przez jednostki pomocnicze z Gdańska, takie jak: transport, sprzęt budowlano-montażowy, stolarnia, kuźnia, zaopatrzenie materiałowe, część magazynów. Korzystanie z usług placówek pomocniczych powodowało wzrost kosztów własnych produkcji. Stąd też liczne starania pod adresem Zarządu Głównego PKZ w Warszawie i Ministerstwa Kultury i Sztuki o utworzenie w Olsztynie samodzielnego Oddziału Pracowni Konserwacji Zabytków¹², podejmowanie nie tylko przez dyrektora Zakładu, ale także Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie¹³.

W ich wyniku Zarządzeniem Nr 34/80 z dnia 28 listopada 1980 roku naczelny dyrektor PP PKZ w Warszawie powołał do życia z dniem 1 stycznia 1981 roku PP PKZ Oddział w Olsztynie¹⁴. Pierwszym dyrektorem Oddziału został mgr inż. Zdzisław Backiel, który pełnił tę funkcję do 1986 roku. Od dnia 1 czerwca 1986 roku jego obowiązki przejął mgr Mirosław Waloszek¹⁵, który pozostał na stanowisku do 13 marca 1988 roku. Ostatnim dyrektorem PP PKZ Oddział w Olsztynie był inż. Antoni Gawron¹⁶.

Szczątkowa ilość dokumentacji organizacyjnej, jaka zachowała się w zasobie archiwum PP PKZ Oddział w Olsztynie nie pozwala na odtworzenie struktury organizacyjnej Oddziału po roku 1981 roku. Można przypuszczać, że była ona zbliżona do tej z roku 1978. Wiadomo, że w 1988 roku w Oddziale powstała Pracownia Konserwacji Zieleni, a także utworzono Zespół badań archeologicznych oraz Zespół konserwacji metali¹⁷. Nadal głównym zadaniem przedsiębiorstwa było sporządzanie dokumentacji technicznej oraz historycznej niezbędnej do konserwacji zabytków, sprawowanie kierownictwa architektoniczno-konserwatorskiego przy realizacji robót, konserwacja zabytków, wykonywanie robót zabezpieczających, remontów bieżących i kapitalnych, napraw oraz odbudowy i adaptacji zabyt-

¹² APO, sygn. 444/84, s. 85.

¹³ APO, sygn. 1253/5, s. 9.

¹⁴ APO, sygn. 1340/4, s. 9.

¹⁵ APO, sygn. 1340/9, s. 40.

¹⁶ APO, sygn. 1340/11, s. 1.

¹⁷ APO, sygn. 1340/2, s. 3.

ków, wykonywanie specjalistycznych pomiarów sytuacyjno-wysokościowych oraz inwentaryzacyjnych.

Wraz z powstaniem samodzielnego oddziału rozszerzone zostało wykonawstwo konserwatorskie. Celem usprawnienia tej działalności stworzono bazę zaplecza technicznego, która pokrywała potrzeby przedsiębiorstwa w zakresie wszystkich podstawowych rodzajów działalności (warsztat ślusarsko-kowalski, malarnia z suszarnią, szlifiernia, narzędziownia i ostrzalnia, kuźnia, spawalnia, baza transportu).

Wycofanie mecenatu państwa nad ochroną zabytków w okresie transformacji ustrojowej doprowadziło do reorganizacji przedsiębiorstwa, a ostatecznie do jego prywatyzacji.

Olsztyński oddział zakończył swoją działalność w 1990 roku. Jego funkcje przejęła powstała po prywatyzacji spółka pod nazwą Polskie Pracownie Konserwacji Zabytków Sp. z o.o. w Olsztynie.

Zachowana w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie dokumentacja aktowa (łącznie 166 j.a.) i techniczna¹⁸ (łącznie 3745 j.a.) została wytworzona przez PP PKZ Oddział Gdańsk Zakład w Olsztynie oraz samodzielny Oddział PKZ w Olsztynie w latach [1953–1980] 1981–1990 [1991–1992]¹⁹. W skład zespołu wchodzi również dokumentacja techniczna wytworzona przez inne pracownie projektowe²⁰.

W zespole zachowała się głównie dokumentacja techniczna w postaci opisów technicznych i technologicznych, projektów architektoniczno-budowlanych, obliczeń konstrukcyjnych, rysunków, planów, kosztorysów i harmonogramów, badań geologiczno-inżynierskich dotyczących planowanych prac konserwatorskich budynków. Dokumentacja aktowa to w przeważającej części dokumentacja konserwatorska zabytków ruchomych (polichromie, rzeźby, malarstwo itp.)²¹.

Dokumentacja aktowa zachowana w zasobie podzielona została na dwie odrębne serie: Pracownia Naukowo-Historyczna oraz Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki. W ramach pierwszej z wymienionych serii wydzielono m.in. dokumentację dotyczącą nadzoru archeologicznego prowadzonego przez Pracownię Naukowo-Historyczną. Ze względu na swoje walory informacyjne niezwykle interesująco

¹⁸ Załączone wewnątrz dokumentacji technicznej projekty techniczne sporządzone są na kopiach światłoczułych (ozalidowych) o różnych wymiarach (od 23 × 30cm do 220 × 90cm). Formaty większe składano do formatu A4. Liczne posyty opatrzone są w dokumentację fotograficzną.

¹⁹ Omawiany zespół akt jest zespołem złożonym. W jego skład wchodzi dokumentacja wytworzona przez PP PKZ Oddział Gdańsk Zakład w Olsztynie oraz dokumentacja samodzielnego Oddziału PKZ w Olsztynie. Efektem tego w zespole znajdują się anteriora (1953–1980). Posteriora występujące w zespole to dokumentacja projektowa, która była kontynuowana po zakończeniu działalności Pracowni (1991–1992).

²⁰ Była to dokumentacja pomocnicza w tworzeniu właściwych projektów technicznych.

²¹ W tym miejscu należy również wspomnieć o prowadzonych przez Oddział pracach eksportowych (m.in. w ZSRR, Czechosłowacji, NRD). W zespole znajduje się również dokumentacja konserwatorska z prac eksportowych wykonywanych na terytorium Łotwy (Ryga).

prezentują się materiały wytworzone przez Pracownię Konserwacji Dzieł Sztuki. Wymieniona seria zawiera dokumentację aktową, głównie dokumentację konserwatorską i powykonawczą, z przeprowadzonych prac konserwatorskich zabytków ruchomych w obiektach zabytkowych. Na szczególną uwagę zasługują w tym miejscu materiały archiwalne dotyczące: konserwacji malowideł ściennych w tzw. Nowym Wikariacie na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku; w Sali Rycerskiej zamku w Nidzicy, a także polichromii z krążanków klasztornych w Stoczku Warmińskim; konserwacji obrazów olejnych na płótnie, rzeźb oraz ram bocznych z ołtarzy kościoła św. Andrzeja w Barczewie; konserwacji wnętrza pałacyku w Turzy Małej; konserwacji gotyckiego portalu na zamku w Lidzbarku Warmińskim; konserwacji tkaniny brokatowej z obrazu Matki Boskiej z kościoła w Sokołowie Włościańskim; konserwacji ołtarzy z kościołów w Jerutkach, Lubotyniu Starym, Pasymiu i kolegiaty w Pułtusk. PP PKZ zajmowało się także pracami konserwatorskimi nad obiektami muzealnymi pochodzącymi m.in. z Muzeum Narodowego w Gdańsku, Muzeum Mazurskiego (późniejsze Muzeum Warmii i Mazur) w Olsztynie, Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku, Muzeum Okręgowego w Ostrołęce czy też Muzeum w Kętrzynie.

Różnorodność obiektów zabytkowych znajdujących się na obszarze ówczesnego województwa olsztyńskiego wpłynęła bezpośrednio na zakres i kierunki działań podejmowanych przez przedsiębiorstwo. Jednocześnie ze względu na specyfikę historyczno-kulturową regionu oraz obowiązki związane z ochroną obiektów zabytkowych prace PP PKZ Oddział w Olsztynie skupiały się na wyodrębnionych aspektach obejmujących działalność konserwatorską i dokumentacyjną.

Zakres prac konserwatorskich przeprowadzonych przez PP PKZ dotyczył ośmiu grup obiektów zabytkowych:

- zamków,
- pałaców,
- kościołów,
- ratuszy,
- kamienic,
- budynków użyteczności publicznej,
- zbiorów muzealnych,
- pomników.

Bez wątpienia najciekawszą część zespołu stanowi zachowana dokumentacja konserwatorska stworzona przez Pracownię Naukowo-Historyczną, oparta na bogatej bazie źródłowej oraz szerokiej znajomości literatury przedmiotu. Z zachowanych ponad sześćdziesięciu jednostek archiwalnych warto wyróżnić w tym miejscu następujące pozycje:

- dokumentację naukowo-historyczną: zamku w Barcianach, pałacu w Markowie, północno-zachodniego narożnika Starego Miasta w Olsztynie, zabudowy ulicy Kołłątaja w Olsztynie;
- dokumentację historyczno-architektoniczną pałacu w Chrzęsnem, pałacu w Koziej Górze, zespołu staromiejskiego w Lubawie, zamku w Olsztynie, pałacu w Prosnej, pałacu w Wopławkach;
- badania architektoniczne: pałacu w Dobrocinie, przedzamcza w Elblągu, kaplicy pw. św. Anny, szpitala pw. Św. Ducha we Fromborku, budynku oficyny przy kanonii św. Michała we Fromborku, zamku w Giżycku, pałacu w Januszewie, kościoła ewangelickiego w Jerutkach, budynku dawnej Łoży Masońskiej w Kętrzynie, pałacu w Łabędniku;
- studium historyczno-urbanistyczne: miasta Chorzele, tzw. Domu „Baszty” w Lidzbarku Welskim, Starego Miasta w Morągu, dzielnicy Śródmieście w Olsztynie;
- studium historyczno-architektoniczne: dworu w Dębinkach, dworku w Księżym Dworze, twierdzy Osowiec;
- dokumentację powykonawczą: z przebiegu prac remontowo-konserwatorskich ratusza w Działdowie, z prac remontowo-konserwatorskich klasztoru w Nidzicy z serwisem fotograficznym, z prac remontowo-konserwatorskich w Kościele Garnizonowym w Olsztynie;
- bramy miejskie na Warmii – dokumentacja historyczna;
- dokumentację badań architektonicznych oraz historii domów przy ulicy Marstalu 2 – dom Reiterna i domu nr 4 w Rydze;
- plany cmentarzy gmin: Purda, Lubawa, Reszel, Kolno, Stawiguda, Barczewo, Dąbrówno, Grunwald, Jedwabno.

Zachowana dokumentacja techniczna PP PKZ obejmuje: projekty budowlane (zagospodarowanie terenu, wyniki badań geologiczno-inżynierskich, warunki posadowienia budynku), projekty architektoniczno-budowlane, projekty konstrukcyjne (obliczenia statyczne i rysunki konstrukcyjne), projekty techniczne instalacyjne (elektryczne i sanitarne), dokumentację drogową, projekty konserwacji zieleni, analizy cen, zbiorcze zestawienia kosztów, kosztorysy.

Wszystkie wymienione wyżej projekty cechuje niezwykła dbałość o zachowanie substancji zabytkowej, jak też dążenie do autentyczności i profesjonalne podejście do konserwowanego obiektu zabytkowego. Widoczne jest to m.in. w projektach konserwacji zieleni, na które składa się dokumentacja określająca stan zachowania obiektu – tj. inwentaryzacja terenu i drzewostanu, elementów architektonicznych, a także dokumentacja zawierająca historyczną funkcję i wartość obiektu – tj. badania historyczne, analizy i studia. Za doskonały przykład może posłużyć dokumen-

tacja zabytkowego parku dworskiego w Kroplewie, parku przypałacowego w Koziej Górze i Jaśkowie czy też parku przydworskiego w Tumianach.

Prace podejmowane przez poszczególne pracownie wchodzące w skład Oddziału na terenie województwa olsztyńskiego doprowadziły do zabezpieczenia obiektów zabytkowych w ponad 150 miejscowościach. Zgromadzona w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie dokumentacja stanowi bogate źródło dla przyszłych i obecnych badań z zakresu sztuki konserwatorskiej, historii oraz historii sztuki związanych bezpośrednio ze specyfiką obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Warmii i Mazur. Należy ją również uznać za interesujący dokument epoki, ukazujący pośrednio m.in. ewolucję stosunku władz i napływowej ludności do materialnych pozostałości dziedzictwa dawnych mieszkańców regionu, a także samej definicji obiektu zabytkowego.

Katarzyna Włodarczyk, *Beschreibung der Tätigkeit des Staatsunternehmens „Werkstätten für Denkmalpflege – Abteilung Olsztyn“ auf Grundlage von Dokumenten des Staatsarchives in Olsztyn*

Zusammenfassung

Gemäß der Anordnung vom 25. August 1950 gründete der Minister für Kultur und Kunst das Staatsunternehmen „Werkstätten für Denkmalpflege“ (PP PKZ) mit Sitz in Warschau. Das Unternehmen beschäftigte sich mit einer Restaurierung von Denkmälern, erstellte technische Dokumentation der Denkmäler und übte konservatorische Aufsicht über verschiedene Bauarbeiten aus. Eine der ersten Abteilungen des Unternehmens war die im März 1951 entstandene Abteilung PP PKZ in Gdańsk. Ihr räumlicher Wirkungsbereich umfasste das Gebiet von Nordpolen in Szczecin bis Olsztyn. Dem Unternehmen waren folgende Abteilungen unterstellt: „Leitung der Arbeitsgruppe“ in Szczecin und in Koszalin (1958), in Torun und in Elbląg (1959), in Malbork (1960), in Słupsk (1977). Seit 1961 existierte eine Filiale in Olsztyn: PP PKZ Abteilung in Gdańsk, Werk in Olsztyn. Das Werk war tätig auf dem Gebiet der damaligen Woiwodschaft Olsztyn und teilweise auf dem Gebiet der benachbarten Woiwodschaften (Woiwodschaft Suwalki, Woiwodschaft Elbląg, Woiwodschaft Ciechanów). Im Jahre 1980 gründete der Generaldirektor von PP PKZ in Warschau die PP PKZ Abteilung in Olsztyn, die ihre Tätigkeit am 1. Januar 1981 aufnahm. Die Hauptaufgabe des Unternehmens war die Erstellung der zur Denkmalpflege erforderlichen technischen und historischen Dokumentation, Leitung der konservatorischen Bauarbeiten, Denkmalpflege, der laufende Reparaturen und Generalüberholung, der Reparaturen und des Wiederaufbaus und der Neueinrichtung von Denkmälern sowie der Ausführung von Spezialmessungen. Die Abteilung von PP PKZ in Olsztyn beendete ihre Tätigkeit im Jahre 1990. Ihre Aufgaben übernahm die nach der Privatisierung in Olsztyn als GmbH unter dem Namen „Polnische Werkstätten für Denkmalspflege“ gegründete Gesellschaft.

Übersetzt von Tomasz Wyzlic

Katarzyna Włodarczyk, *The Activities of the Olsztyn Branch of the State Studios for Conservation of Cultural Property in the light of the State Archives in Olsztyn*

Summary

By an ordinance of 25 August 1950, the Minister of Culture and Arts created the State Studios for Conservation of Cultural Property (PP PKZ) based in Warsaw. The company carried out conservation works of monuments, prepared technical documentation of historic buildings and conducted architectural and conservation supervision during various works. One of the first branches of the Enterprise was the Branch of PP PKZ in Gdańsk, established in March 1951. Its territorial coverage extended across the area of northern Poland from Szczecin to Olsztyn. It was subordinated to the branches of “Works Group Management” in Szczecin and Koszalin (1958),

Toruń and Elbląg (1959), Malbork (1960), and Słupsk (1977). From 1961, there was a branch in Olsztyn: PP PKZ Branch in Gdańsk, Olsztyn Department. This operated in the then Olsztyn Province and partly in the neighbouring provinces (Suwałki, Elbląg and Ciechanów). In 1980, the General Director of PP PKZ in Warsaw created PP PKZ Branch in Olsztyn, which began work from 1 January 1981. Its main task was to prepare technical and historical documentation needed for the conservation of monuments, exercise architectural and conservation management during the implementation of works, the conservation of monuments, perform security works, ongoing repairs, the repair, reconstruction and adaptation of monuments, and to perform specialised situational - height and inventory measurements. The Olsztyn branch ended its operations in 1990. Its functions were taken over by a company established after privatisation under the name the Polish Labs for the Preservation of Monuments Sp. z o.o. in Olsztyn.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

mgr Katarzyna Włodarczyk
Archiwum Państwowe w Olsztynie
kawu19@wp.pl

Źródła Archiwalne

Archiwum Państwowe w Olsztynie (APO)

- sygn. 444 - Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie
- sygn. 1253 - Urząd Wojewódzki w Olsztynie
- sygn. 1340 - Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków Oddział w Olsztynie

Źródła drukowane

Dz.U. RP

1947 Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Nr 8, poz. 42, s. 115.

Monitor Polski

1950 Monitor Polski, Nr A-111, poz. 1399, s. 897.

Zbiór przepisów archiwalnych

2001 Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, Warszawa.

Opracowania

Chodaczek Józef

1984 *Architekt Mieczysław Kuźma (1907–1983)*, Ochrona Zabytków, nr 37, ss. 59–60.

Friedrich Jacek

2015 *Odbudowa Głównego Miasta w Gdańsku w latach 1945–1960*, Gdańsk.

Gawlicki Marcin

2012 *Zabytkowa architektura Gdańska w latach 1945–1951 – kształtowanie koncepcji konserwacji i odbudowy*, Gdańsk.

Gromnicki Jan

1999 Dokumentacja konserwatorska Przedsiębiorstwa Państwowego Pracownie Konserwacji Zabytków. Powstanie i stan zasobu, sytuacja aktualna, Ochrona Zabytków, nr 4, ss. 423–427.

Guć-Jednaszewska Teresa

1993 *Przegląd prac konserwatorskich przy najcenniejszych zespołach sztuki gdańskiej*, Ochrona Zabytków, nr 2, ss. 109–124.

Lotysz Andrzej

2012 *Pracownie Dokumentacji Naukowo-Historycznej*, Wiadomości Konserwatorskie, t. 31, ss. 144–145.

Macur Andrzej

2016 *Gdańsk Kazimierza Macura – z historii konserwacji i odbudowy zabytków w latach 1936–2000*, Gdańsk.

Polak Tadeusz

1968 *Pracownie konserwacji zabytków: kilka danych liczbowych*, Ochrona Zabytków, nr 3, ss. 4–5.

Rudniewski Piotr

2012 *Laboratoria i działalność naukowo-badawcza w PP Pracownie Konserwacji Zabytków*, Wiadomości Konserwatorskie, t. 31, ss. 129–134.

Zachwatowicz Jan

1981 *O polskiej szkole odbudowy i konserwacji zabytków*, Ochrona Zabytków, nr 1–2, ss. 4–10.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO